

מחקר: רק שיטת מהידיעות החדשות נשענות על מידע מוצלב

המניע העיקרי של עיתונאים לבדוק את עצמם: פחד מתביעה • כמחצית מהידיעות החדשותיות לא מאומתות כלל

0 | 22.04.2019 | [אורן פרסיקו](#)

נתיב חדשות נהגים לבצע בדיקות מעמיקות בכשיטת מהידיעות שהם מפרסמים, בעיקר במקרים שבהם הבדיקות אכן נחוצות במיוחד (כשהידיעות מוקדשות לסיפור מורכב או כזה שבמרכז עימות) – כך עולה ממחקר חדש, שלדברי מחבריו הוא המקיף ביותר שנעשה אי פעם על אודות אימות של מידע עיתונאי.

המחקר, שבוצע על-ידי אביב בר-נוי ופרופ' צבי רייך מהמחלקה לתקשורת באוניברסיטת בן-גוריון, [התפרסם לאחרונה](#) בכתב העת "Journalism Studies" ומתבסס על בדיקה דקדקנית של 480 אייטמים מאת 70 עיתונאים מכעשרה כלי תקשורת שונים.

בלב המחקר

עמדה

שאלה

פילוסופית:

מה

העיתונאי או

העיתונאית

יודעים על

המידע שהם

מפרסמים?

כדי להשיב

בזכות קוראים כמוך נבטיח את עתיד "העין השביעית"

תרמו לעין השביעית

תרמו לנו עכשיו כדי שנוכל להמשיך לפקוח עין ביקורתית, עצמאית ובלתי תלויה

על כך התבצעה בדיקה תלת-שלבית ששיחזרה את מהלך הכנת הידיעות ובחנה מתי, אם בכלל, בדקו העיתונאים את המידע שקיבלו לפני שפרסמו אותו, וכיצד בדיוק אותו מידע נבדק.

למחקר, שהיה חלק מעבודת הדוקטורט של בר-נוי, היתה גם מטרה מעשית: לאתר את הקשרים השונים בין הפרקטיקות העיתונאיות של הכתבים והכתבות לבין רמות הידע שיש להם בסופו של דבר על הסיפורים שהם מפרסמים.

"עבודת הדוקטורט שלי התחילה לפני ארבע וחצי שנים, והיה לי סוג של מזל, או ניחוש מושכל, שהסוגיה הזו של ידע ואמת תהפוך לכל-כך חמה", אומר בר-נוי. "אז כמעט עוד לא דיברו על פייק ניוז ופוסט-אמת, בטח לא בציבור הרחב. בכל זאת זיהינו ששאלת העובדות, האמת וכחלק מזה הידע, היא נושא שהולך להפוך ליותר ויותר חם".

מה לצפות מעיתונאים

בר-נוי, דוקטורנט במחלקה לתקשורת באוניברסיטת בן-גוריון ועמית מחקר במחלקה למערכות מידע קהילתיות במכללה האקדמית צפת ובמחלקה לפילוסופיה באוניברסיטת חיפה, מספר כי ביסס את המחקר על המתודולוגיה שפיתח פרופ' רייך ב-15 השנים האחרונות, מתודולוגיה של ראיונות שחזור. מחקרי השחזור של פרופ' רייך, ראש המחלקה לתקשורת בבן-גוריון

והמדריך של בר-נוי בדוקטורט, התבססו עד היום על ראיונות כמותיים עם העיתונאים. במחקר הנוכחי נוספה גם בדיקה איכותנית.

אביב בר-נוי (הצילום באדיבות המצלום)

ראשית אותרו כ-70 עיתונאים ועיתונאיות מהתקשורת הכתובה (עיתונות משודרת מקשה על תהליך השחזור), ועבור כל אחד נדגמו באופן אקראי שבע ידיעות שפרסם. העיתונאים עברו ראיונות שחזור זהים, אולם בהמשך נבחר מספר מצומצם של כתבים וכתבות שהוזמנו לראיונות שחזור איכותניים שכללו שאלות פתוחות ומורכבות יותר. אלה נועדו לבחון סוגיות שלא ניתן היה להבין לעומק מהשאלון הכמותי, וזאת במטרה להפיק תובנות לגבי הידע שלהם בכל מקרה ומקרה.

בשלב השלישי, שגם הוא בוצע לראשונה במחקר זה, נעשה ניתוח תוכן של הידיעות כדי לבדוק עד כמה העיתונאים הכריעו בסופו של דבר במחלוקות העובדתיות שעליהן דיווחו: מתי, אם בכלל, החליטו לא להסתפק במסירת מידע על העימות, אלא גם לקבוע מי מבין הצדדים צודק.

בסופו של דבר חילקו בר-נוי ורייך את הידיעות לארבע רמות שונות של אימות מידע: ידיעה לא מאומתת שהתבססה על מקור אחד (19% מכלל הידיעות); ידיעה לא מאומתת שהתבססה על יותר ממקור אחד (32%); ידיעה שאומתה עם מקור אחד (32%); וידיעה שאומתה עם יותר ממקור אחד (17%). במלים אחרות: רק כמחצית מהידיעות פורסמו לאחר אימות של המידע הכלול בהן.

אותה קבוצה של ידיעות שהמידע בהן אומת עם יותר ממקור אחד מייצגת את הפרקטיקה העיתונאית שהיינו רוצים לראות לכאורה בכל הידיעות שמתפרסמות. האם העובדה שרק בשיטת מהידיעות אכן בוצע אימות רב-שלבי הוא תעודת עניות לעיתונאים? בר-נוי מעדיף להסתכל על מחצית הכוס המלאה.

**אביב בר-נוי: "חשוב להבין
שאנחנו מדברים על כתבי
חדשות. הם צריכים להפיק 5-
6 ידיעות ביום, והעובדה
שבשיטת מהידיעות הם
מוצאים את הזמן לעשות כזאת
עבודה זה לא בהכרח כל-כך
רע"**

"חשוב להבין שאנחנו מדברים על כתבי חדשות, לא על כתבי מוסף או כתבי תחקירים", הוא אומר. "הם צריכים להפיק 5-6 ידיעות ביום, והעובדה שבשיטת מהידיעות הם מוצאים את הזמן לעשות כזאת עבודה זה לא בהכרח כל-כך רע. עד כמה העובדה שהם מבצעים עבודה כזו רק בשיטת מהידיעות היא רשלנות מצדם, ועד כמה זה פשוט כורח המציאות והמצב הארגוני שבו הם נמצאים? התשובה היא כמובן ב', ובגדול. דווקא בתוך הסיטואציה הארגונית הקשה שהם נמצאים בה, והקשיים והאתגרים שיש להם, האסטרטגיה שלהם היא מאוד יעילה יחסית. הם מצליחים לנתב משאבים לאיפה שהכי צריך. זה קו החשיבה שלהם".

השוואה למחקרים דומים שנעשו בעבר (ללא הבדיקה האיכותנית) מעידים על כך שלא חלה הידרדרות של ממש בתדירות אימות המידע בידיעות. גם בדיקות שנעשו ב-2006 וב-2011 העלו שכמחצית מהידיעות פורסמו לאחר אימות מידע וכמחצית לא, זאת למרות ההידרדרות הממשית בתנאי העבודה של העיתונאים בעשור האחרון.

עוד מדגיש בר-נוי כי גם אם תיאורטית היינו רוצים שכל ידיעה תאומת, ועם יותר ממקור אחד, במקרים רבים זה ממש לא נדרש. בר-נוי מספר כי הוא מדגים זאת תדיר על-ידי השאלה "מה אתה עושה כשאתה רוצה לדעת מה השעה?". התשובה, בדרך כלל, היא שמביטים בשעון או במסך הטלפון, כמובן בלי לאמת את המידע שמתקבל עם מקור נוסף. "רוב המידע של רוב האנשים על העולם הוא כזה שלא דורש אימות, וגם אם הוא דורש לא מאמתים אותו", אומר בר-נוי. "אבל יכול להיות שמעיתונאים צריך לצפות לטיפה יותר".

אסטרטגיה יחסית סבירה

אחת התובנות המעניינות שעולות מהמחקר היא שההחלטה האם לאמת מידע טרם פרסומו נוגעת יותר למידע עצמו ולאופי הידיעה מאשר לזהות המקור. אמנם עיתונאים נוטים לא לאמת מידע שמגיע מאנשי יחסי-ציבור, אך מידע זה יהיה בדרך כלל

מידע נטול מחלוקת, או תגובה שנמסרת לפני פרסום, כך שאי-האימות מובן. אולם ככלל, המחקר העלה שמידע מורכב, מידע המבוסס על הדלפות או מידע שמועבר לעיתונאי באופן בלעדי יגרום לו לטרוח ולאמת את הפרסום יותר מאשר שאלת זהות המקור וטיב היחסים של העיתונאי עמו.

גם בכך רואה בר-נוי נקודה לזכות העיתונאים והעיתונאיות. "זה דווקא שיפוט ענייני בעיניי", הוא אומר. "ההבדל בין מקור אמין או לא אמין לא צריך להיות נקודת השיפוט העיקרית שלי להחלטה אם לאמת את המידע או לא. יכול להיות מקור מאוד אמין לאורך שנים, ועכשיו הוא מוסר לי מידע שצריך לאמת כי הוא מאשים מישהו אחר, או מפני שהמידע נשמע לי שגוי. במצב כזה, לבחור לא לאמת זה לא אידיאלי".

ההסבר המרכזי שנמצא במחקר לבחירה של העיתונאים האם לאמת מידע טרם פרסומו הוא רמת הסיכון בפרסום. בר-נוי מדגיש כי הכוונה אינה לסיכון לטעות בפרסום, אלא לסיכון שאם נפלה טעות בידיעה, האחריות תיפול על העיתונאים.

"אידיאלית, העיתונאים היו שמחים לעשות כל מה שהם יכולים כדי לא לטעות", מסביר בר-נוי, "אבל במסגרת אילוצי הזמן הם צריכים לנהל את העבודה שלהם בצורה כזו שתבטיח שאם תהיה טעות יהיה להם עם מי לחלוק את האחריות והאשמה, או מישהו שהם יכולים להעביר אליו לחלוטין את האחריות והאשמה. לצורך העניין, מקור רשמי סמכותי שמדבר און-רקורד".

זה בעצם כסת"ח, אם להשתמש בשפה לא אקדמית.

"אני לא הייתי משתמש במלה כסת"ח, כי היא מעידה על כוונה או רצון לפעול בצורה כזו שרק לא תיפול עלי האחריות. זה לא שאין פה בחירה, אבל היא לא נובעת מרצון כזה. המדיניות הזו היא הדבר הטוב יותר שהם יכולים לעשות במסגרת העולם שבו הם פועלים. מבחינת מינון ויעילות, זו אסטרטגיה יחסית סבירה. תמיד יש יוצאי דופן, נתקלתי גם בעיתונאים שכל מה שהם רצו זה לסיים את היום בשקט ולא כל-כך אכפת להם מה מתפרסם, אבל זו לא המסה הקריטית של העיתונאים בישראל".

לדבריו, אסטרטגיית האימות של העיתונאים מוכיחה את עצמה. במסגרת המחקר נערכה גם בדיקה סופית של איכות הידיעות, לבדיקת הטעויות העובדתיות שבסופו של דבר פורסמו. "המספר זניח", אומר בר-נוי. כשהוא נשאל כיצד ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם התחושה הרווחת כי ידיעות המתפרסמות בתקשורת מלאות בטעויות, אומר בר-נוי כי ידיעות עם טעויות נחרתות בזיכרון יותר מאשר ידיעות נטולות טעויות, ולכן הרושם שמתקבל אינו משקף את המציאות.

יחד עם זאת, גם לבר-נוי יש ביקורת על עבודת העיתונאים, הן ביחס לחלק מהידיעות שמתפרסמות ללא כל אימות של המידע והן ביחס לחלק מהידיעות שמתפרסמות לאחר אימות מידע.

חלק מהידיעות שלא עברו אימות הוגדרו במחקר כידיעות על "הצהרות שלא ניתן להתווכח איתן", כלומר ידיעות שעוסקות בעצם באמירה כזו או אחרת, ולא בנכונות המידע שבאמירה. בר-נוי מספר, לדוגמה, על עיתונאי שהכין ידיעה על סמך דברים שאמר שופט בבית-משפט. העיתונאי ביקש תגובה מגוף שהוזכר בדברי השופט, ושם הסבירו לו כי השופט שגה, שירבב את שמם בטעות, ואף הציגו לו ראיות לכך.

העיתונאי הסביר להם כי הוא אינו מדווח על השאלה האם השופט צדק או לא כשאמר מה שאמר, אלא רק על העובדה שהשופט אמר את הדברים. הוא הסכים לקבל מהם תגובה, אבל לא לוותר על הידיעה שבמרכז הציטוט של השופט.

"יש הרבה ידיעות כאלה. אם ראיתי את הפוסט בפייסבוק, אני מדווח שזה נאמר. טראמפ הצהיר אמירה לא נכונה, העיתונאי יכול לדווח שאמר, והוא יכול לקחת את האמירה, לבדוק אותה, ולבוא ולהגיד 'טראמפ אמר כך וכך אבל אנחנו רואים שכך וכך'. כשלא בודקים את אמיתות האמירות נוצר מצב שמאפשר לגורמים חזקים וחשובים, בכוונה או לא, להכניס לתקשורת מידע לא נכון עובדתי. הידיעות האלה גם מבוססות על מקור אחד בלבד, כלומר זה לא רק מצב של אי-אימות אלא גם אי-מתן הקשר לאמירות האלה".

לפי המחקר של בר-נוי ורייך, גם במקרים שבהם כן מתבצע אימות למידע יכולות להתגלות פרקטיקות בעייתיות. כך, לדוגמה, במקרים שבהם עיתונאי מאמת את המידע שקיבל, אולם מטרת פעולתו אינה באמת אימות המידע אלא הסרת הסיכון במקרה שהמידע יתברר כלא נכון.

"אחת ההמלצות האופרטיביות של המחקר היא: כבר החלטתם לאמת? לכו לאמת עם המקור שיש את הסיכוי הגבוה ביותר שיפריך את המידע שיש לכם"

"זו נקודת התורפה הכי משמעותית", אומר בר-נוי. "בשביל לא לבזבז זמן, האימות מבוצע מול גורם שיש את הסיכויים הנמוכים ביותר שיפריך את המידע. הדוגמה הכי קלאסית היא שוטר או חייל שמתקשר לכתב כדי לדווח לו על מעצר שביצע בשטח, ומספר לו פרטים על מה שהיה ואיך עצרו ואיך מצאו ראיות וכו'. באופן אידיאלי הייתי רוצה שהעיתונאי יאמת את המידע הזה עם נציגי העצור, או עם אנשים נוספים שנכחו בשטח, אבל זו עבודה הרבה יותר קשה, וזה גם מגדיל את הסיכוי שהעיתונאי יצטרך לחזור למקור הראשון עם המידע החדש. לכן האימות יבוצע בדרך כלל מול דוברות המשטרה, דובר צה"ל וכדומה.

"התוצאה היא שגופים גדולים וסמכותיים הופכים למקור המידע ולמאמת שלו בזמנית. הרי עיתונאי לא יכול לעשות את זה עם מקורות שהם לא סמכותיים. אם עיתונאי יקבל מידע ממישהו – נניח, כדוגמה קיצונית, חמאס – הוא יכול לאמת את זה מול דוברות חמאס? הוא יגיד 'קיבלתי און-רקורד מדוברות חמאס שזה מה שקרה'?"

מצד שני, אם מישהו נעצר על-ידי חייל ושומעים על כך מהמשפחה של העצור, ברור שיבקשו תגובה מדובר צה"ל.

"נכון. יש כאן מצב של קטן מול גדול ופונים לגדול לתגובה. איפה זה לא קורה? אם העצור הוא חזק, או מיוצג על-ידי עורכי-דין בכירים שנמצאים בקשר עם העיתונאים. לכן גם אחת ההמלצות האופרטיביות של המחקר היא: כבר החלטתם לאמת? לכו לאמת עם המקור שיש את הסיכוי הגבוה ביותר שיפריך את המידע שיש לכם. ואידיאלי, ליותר מאחד כזה. אם כבר החלטתם שהמידע מספיק חשוב שאתם לא יכולים לפרסם אותו בלי לאמת, לכו למקור כזה, אחרת אתם נותנים פה המון כוח לגורמים מסוימים".

לעיתונאים קורא בר-נוי לאתגר את עצמם ולא להסתפק באימות מול זרוע אחרת של אותו גורם שמסר להם את המידע מלכתחילה. לצרכני התקשורת קורא בר-נוי להיות קצת עיתונאים חוקרים בעצמם

העיתונאים והעיתונאיות שהשתתפו במחקר מגיעים מכלי תקשורת ממסדיים: "ישראל היום", "הארץ", "ידיעות אחרונות", "מעריב", ynet "וואלה" וכדומה. במחקר לא נמצא הבדל משמעותי סטטיסטית בדרכי העבודה של העיתונאים מכלי התקשורת השונים. אולם האם בכלי תקשורת אלטרנטיביים לא נמצאה פרקטיקה בעייתית שבה מאמתים את המידע דווקא עם הגורם שלא סביר שיפריך אותו? לדברי בר-נוי, בפילוט שערך לפני המדגם ביצע גם ראיונות עם עיתונאים מכלי תקשורת אלטרנטיביים, וגילה כי גם כשהעיתונות והאקטיביזם מתערבבים, העיתונאים מציגים שאיפה לאותן נורמות שיש לעיתונאים הממוסדים. מנגד, אותם עיתונאים עשויים לקבל את המידע הראשוני דווקא מהצד החלש, אותו עצור נניח, ואז לאמת אותו מול דוברות המשטרה או הצבא.

את המסקנה המעשית שלו מהמחקר מפנה בר-נוי הן לעיתונאים והן לצרכני התקשורת. לעיתונאים, כאמור, קורא בר-נוי לאתגר את עצמם ולא להסתפק באימות חסר משמעות של ממש מול זרוע אחרת של אותו גורם שמסר להם את המידע מלכתחילה. לצרכני התקשורת קורא בר-נוי להיות קצת עיתונאים חוקרים בעצמם.

"קראת ידיעה בעיתון שפוליטיקאי אמר ככה וככה? אל תלך לכלי תקשורת אחר כדי לבדוק אותה, לך לדף פייסבוק של הפוליטיקאי, נסה לחפש אם יש שם את ההצהרה שלו. יש לנו היום יותר נגישות מבעבר להגיע ממש ל"מואשמים", אומר בר-נוי. "החלטת שזה לא מספיק חשוב לאמת? שני דברים שחשוב שלא תעשה: אל תשתף את המידע הזה עם אחרים, כי אז אתה הופך להיות מקור מידע שנשמע כמו אימות אבל הוא לא אימות, ואל תקבל החלטות גדולות על בסיסו".